न शस्तं चञ्चलापाङ्गि ! कदाचिद्भारते कलाविति" । "श्रौतोधर्म्मः कृतयुगे त्रेतायां स्मार्त्त एव तु । द्वापरे च पुराणोक्तः कलावागमसम्मतः" पठन्ति । अत्रेदमभिदध्महे । वेदेषु काण्डत्रयमस्ति कर्म्मोपासना ब्रह्मरूपप्रतिपाद्यभेदात् । तत्र कर्म्मकाण्डमधिकृत्य जैमिनिप्रभृतिभिः सम्यक्तया कर्त्तव्यतादि विवेचितम् उपासनाकाण्डमधिकृत्य शाण्डिल्यनारदादिभिः, ब्रह्मकाण्डमधिकृत्य च व्यसादिरभिः प्रपञ्चो दर्शितः । तत्र उपासनाकाण्डमधिकृत्यैवागमशास्त्रप्रवृत्तिः तन्मूलञ्च रामतापनीयनृसिंहतापनीयप्रभृति । इत्यागमशास्त्रस्य प्रामाण्यम् । अनुपलभ्यमानमूलकागमस्यापि स्मृतिवत् श्रुतिकल्पकत्वेन प्रामाण्यम् । तत्र कर्म्मकाण्डे सर्व्वेऽप्यधिकारिणः मुमुक्षोरपि तत्त्वज्ञानपर्य्यन्तं चित्तशुद्ध्यर्थं प्रत्यवायपरिहारार्थं च कर्म्मकरणविधानात् "तमेतमात्मानं विविदिषन्ति वेदानुवचनेन यज्ञेन तपसा नाशकेनेति" श्रुत्या तथोक्तेः । उपासनाकाण्डेऽपि तथैव सर्व्वेषामधिकारः "तपसा किल्बिषं हन्ति विद्ययाऽमृतमश्नुते" इति स्मृतेः । तत्र सति कामे कर्म्मकाण्डविहितकर्म्माचरणे स्वर्गः फलम् । कामनाऽभावे मोक्ष एव फलम् । एवमुपासनायामपि । तत्रापि सत्यां कामनायां स्वर्गादि नानाफलम् असत्याञ्च तस्यां क्रममुक्तिः फलम् । ब्रह्मकाण्डे तु मुमुक्षोरेवाधिकारः । इत्येवं विषयविभागे स्थिते श्रौतीपौराणिकीस्मार्त्तीतान्त्रिकीषूपासनासु मध्ये कलौ आगमोक्तैवोपासनादर्त्तव्येति प्रदर्शितागमवाक्येभ्यो निश्चीयते । अन्यत्र च "हरेर्नाम हरेर्नाम हरेर्नामैव केवलम् । कलौ नास्त्येव नास्त्येव नास्त्येव गतिरन्यथा" "कलौ जागर्त्ति गोपालः कलौ जागर्त्ति कालिका" पठन्ति ।

अथ कलियुगे राजविशेषोत्पत्तिः कलेर्वृद्धिरन्ते कल्किरूपभगवदवतारप्रादुर्भावश्च भाग० १२१,२ अ० उक्तो यथा- "योऽन्त्यः पुरञ्जयोनाम भविष्योवारहद्रथः । तस्यामात्यस्तु शुनको हत्वा स्वामिनमात्मजम् । प्रद्योतसंज्ञं राजानं कर्त्ता यत् पालकः सुतः । विशाखयूपस्तत्पुत्रोभविता राजकस्ततः । नन्दिवर्द्धनस्तत्पुत्रः पञ्च प्रद्योतनाइमे । अष्टत्रिंशोत्तरशतं १३८ भोक्ष्यन्ति पृथिवीं नृपाः ! शिशुनागस्ततो भव्यः काकवर्णस्तु तत्सुतः । क्षेमधर्म्मा तस्य पुत्रः क्षेत्रज्ञः क्षेत्रधर्म्मजः । विधिसारः सुतस्तस्या जातशत्रुर्भविष्यति । दर्भकस्तत्सुतो भव्यो दर्भकस्याजयः स्मृतः । नन्दिवर्द्धन आजेयो महानन्दिस्तु तत्सुतः ! शैशुनागा दशैवैते षष्ट्युत्तर शतत्रयम् ३६० । समा भोक्ष्यन्ति पृथिवीं कुरुश्रेष्ठ ! कलौ नृपाः । महानन्दिसुतो राजन् ! शूद्रागर्भोद्भवो बली । महापद्मपतिः कश्चित् नन्दः क्षत्रविनाशकृत् । ततोनृपा भविष्यन्ति शूद्रप्राया अधार्म्मिकाः । स एकच्छत्रां पृथिवीमनुलङ्घित शासनः । शासिष्यति महापद्मो द्वितीय इव भार्गवः । तस्य चाष्टौ भविष्यन्ति सुमाल्यप्रमुखाः सुताः । य इमां भोक्ष्यन्ति महीं राजानश्च शतं समाः १०० । नव नन्दान् द्विजः कश्चित् प्रपन्नानुद्धरिष्यति । तेषामभावे जगतीं मौर्य्या भोक्ष्यन्ति वै कलौ । स एव चन्द्रगुप्तं वै द्विजो राज्येऽभिषेक्ष्यति । तत्सुतो वारिसारस्तु ततश्चाशोकवर्द्धनः । सुयशा भविता तस्य सङ्गतः सुयशः सुतः । शालिशूकस्ततस्तस्य सोमशर्म्मा भविष्यति । शतधन्वा सुतस्तस्य भविता तद्बृहद्रथः । मौर्य्यास्त्वेते दश नृपाः सप्तत्रिंशच्छतोत्तरम् १३७ । समा भोक्ष्यन्ति पृथिवीं कलौ कुरुकुलोद्वह ! । अग्निमित्रस्ततस्तस्मात् सुज्येष्ठो भविता ततः । वसुमित्रो भद्रकश्च पुलिन्दो भविता सुतः । ततो घोषसुतस्तस्माद्वज्रमित्रो भविष्यति । ततो भागवतस्तस्माद्देवभूतिः कुरूद्वह ! । शुङ्गा दशैते भोक्ष्यन्ति भूमिं वर्षशताधिकम् ११२ । ततः कण्वानियं भूमिर्य्यास्यत्यल्पगुणान्नृप ! । शुङ्गं हत्वा देवभूतिं काण्वोऽमात्यस्तु स्वामिनम् । स्वयं करिष्यते राज्यं वासुदेवो महामतिः । तस्य पुत्रस्तु भूमित्रस्ततो नारायणः सुतः । काण्वायना इमे भूमिं चत्वारिंशच्च पञ्च च । शतानि त्रीणि २४५ भोक्ष्यन्ति वर्षाणाञ्च कलौ युगे । हत्वा काण्वं सुशर्म्माणं तद्भृत्यो वृषलोबली । गां भोक्ष्यत्यन्ध्रजातीयः कश्चित् कालमसत्तमः । कृष्णनामाथ तद्भ्राता भविता पृथिवीपतिः । श्रीशान्तकर्णस्तत्पुत्रः पौर्णमासस्तु तत्सुतः । लम्बोदरस्तु तत्पुत्रस्तस्माच्छिविलकोनृपः । मेघस्वातिः शिविलकात् दृढमानन्तु तत्सुतः । अनिष्टकर्मा हानेयस्तलकस्तस्य चात्मजः । पुरीषभेरुस्तत्पुत्रस्ततो राजा सुनन्दनः । चकोरो वटको यत्र शिवस्वातिररिन्दमः । तस्यापि गोमतीपुत्रः पुरीमान् भविता ततः । मेदशिराः शिवस्कन्धो यज्ञश्रीस्तत्सुतस्ततः । विजयस्तत्सुतो भव्यश्चन्द्रवीर्य्यश्च सोमधिः । एते त्रिंशन्नृपतयश्चत्वार्य्यब्दशतानि च । षट् पञ्चाशच्च ४५६ पृथिवीं भोक्ष्यन्ति कुरुनन्दन ! । सप्ताभीरा आवभृत्या दश गर्द्दभिनो नृपाः । कङ्का षोड़श भूपाला भविष्यन्त्य-